

**АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА МІЖНАРОДНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ КНУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У 2016 РОЦІ:
ДИНАМІКА ТА ПОРІВНЯННЯ**

**ANALYSIS OF INDICATORS OF SCIENTIFIC
ACTIVITY AND INTERNATIONAL
RELATIONS OF YOUNG SCIENTISTS
OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL
UNIVERSITY OF KYIV IN 2016:
DYNAMICS AND COMPARISON**

Жабін С. О.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України» (Україна, Київ), e-mail: zh_s@ukr.net,

Толстанова Г. М.,

доктор біологічних наук, професор, начальник науково-дослідної частини, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ), e-mail: gtolstanova@gmail.com

Станкова М. Д.,

кандидат історичних наук, науковий співробітник, Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України» (Україна, Київ), e-mail: 0936600528@ukr.net

Zhabin S. O.,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow employee, State Institution «Institute of Research scientific and technical potential and history of science. G. M. Dobrova of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), e-mail: zh_s@ukr.net,

Tolstanova G. M.,

doctor of biological sciences, professor, chief research part, Kyiv National University. Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), e-mail: gtolstanova@gmail.com

Stankova M. D.,

Candidate of Historical Sciences, Research Fellow, State Institution «Institute for Research technical potential and history of science. G. M. Dobrova of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), e-mail: 0936600528@ukr.net

го у 2016 р. Дане дослідження є продовженням та розвитком низки соціологічних опитувань молодих учених НАН України, розпочатих у 2015 р. та опитування молодих вчених КНУ у 2014 р. Аналіз охоплює дані від респондентів стосовно патентування, публікаційної активності, участі в міжнародному науковому співробітництві, академічної мобільності, планів щодо майбутньої кар'єри. Порівняно показники аспірантів та молодих учених з академічної та університетської галузей. Автори дослідження рекомендують зробити політику педагогічного навантаження у ЗВО більш гнучкою відповідно до показників європейських країн, що дозволить працівникам університетів більше часу присвячувати науковим дослідженням.

Ключові слова: соціологічне дослідження, молоді викладачі, молоді вчені, наука в університетах, академічна мобільність, грант, КНУ ім. Тараса Шевченка, НАН України.

Дані дослідження були оброблені в мові R (к.ф.-м.н. Ігнатенко О. П., ІПС НАН України).

The article contains an analysis of the on-line sociological study of young scientists and teachers from Taras Shevchenko National University of Kyiv conducted in 2016. This study is a continuation and development of public opinion polls of young scientists of the NAS of Ukraine, initiated in 2015, and a survey of young scientists at the National University of Kyiv in 2014. The analyzed data covers young researchers' responses regarding to patenting, publication activity, participation in international scientific cooperation, academic mobility, plans for a future career. Authors made comparison of the performance of graduate students and young scientists from academic and university sectors. The authors of the study recommend adapting more flexible policy of lecturing in universities in accordance with the indicators of European countries, which will allow university employees to devote more time to scientific research.

Keywords: sociological study, young lecturers, young scientists, science in universities, academic mobility, grant, Taras Shevchenko National University of Kyiv, NAS of Ukraine.

Data of this survey were processed using R language (Ph.D. Ignatenko O. P.)

Актуальність обраної теми та теоретичний огляд

Україна має у своєму розпорядженні розгалужену мережу закладів вищої освіти (далі – ЗВО) та наукових установ, а сучасні молоді викладачі та вчені – це майбутнє науки та освіти України. Відсутність державної і соціальної підтримки молодих вчених на належному рівні породжує виникнення проблем, пов'язаних із забезпеченням матеріальних умов життя молодих вчених, їх соціально-професійної мобільності та самореалізації, без яких справжня віддача, особливо в сфері академічної науки, є неможливою. Особливістю соціального стану молодого вченого є те, що, в силу специфіки наукової праці, процес професійного станов-

лення триває довше, ніж у більшості інших фахівців.

Згідно з теорією Б. А. Маліцького про фазову динаміку рольових функцій в діяльності вченого, молоді вчені знаходяться головним чином на першій фазі (до 32 років, оволодіння новими знаннями) та частково на другій фазі (32 – 42 роки), в якій вчений при стабільній активній діяльності з оволодіння новими знаннями демонструє стрімке підвищення індивідуальної творчої продуктивності та перехід до роботи в колективі із середніми показниками економічних витрат та економічної віддачі [1, с. 8–9; 2, с. 90–101].

В першій частині статті ми прийшли до висновку, що соціально-економічні умови життя молодих учених КНУ, дещо кращі за їх колег із НАН України [3 – посилання на першу частину статті]. В свою чергу, в другій частині нашого дослідження ми розглянемо дані щодо професійних показників та міжнародного співробітництва, порівнюючи їх зі звітними даними з наукової роботи КНУ за 2016 р. [4; 5]. Звичайно, при обробці результатів необхідно враховувати, що самооцінка (а особливо професійна) навіть при анонімному опитуванні є суб'єктивною. Як правило, офіційна статистика вичерпується лише даними про чисельність молодих учених, тому отримана в результаті дослідження інформація набуває вагомості цінності і може бути покладена в основу планування науково-освітньої політики в країні.

Виклад основного матеріалу

Загальна самооцінка своїх наукових показників молодими вченими КНУ

Основними інтегральними показниками наукової продуктивності для молодих учених усіх спеціальностей стали: публікаційна активність, наявність патентів, рівень академічної мобільності, досвід пошуку грантів та спільних проєктів із іноземними колегами. В свою чергу, для викладачів ЗВО важливе значення також має рівень поєднання наукової та викладацької діяльності.

В сучасних умовах були виділені наступні особливості публікаційної активності молодих учених (подібне соціологічне дослідження було проведене в Хорватії у 2000 р.), які на нашу думку, є актуальними і дійсними й для України: 1) незважаючи на погіршення позицій НДДКР, молоді вчені публікують більше наукових праць, ніж попередні покоління на початку 90-х років; 2) у молодих учених вже очевидні відмінності поділу на: високопродуктивну меншість, яка виробляє в середньому половину всіх наукових публікацій, та малопродуктивну більшість; 3) факторами, що значно впливають на кількість наукових публікацій (тобто на наукову продуктивність), є участь у міжнародних конференціях та професійна кваліфікація [6].

Відзначимо, що молодь НАН України є активнішою в грантовому пошуку й займає пер-

ше місце за досвідом ведення спільних проєктів із іноземними колегами, в той час, як молодь ЗВО майже не поступаються їм (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння показників з наукової діяльності молодих учених НАН України та КНУ імені Тараса Шевченка у 2016 р.

Показник	НАНУ	КНУ
Мають авторство та співавторство в монографіях	25%	27%
Приймають участь у конкурсах на отримання грантів	41,8%	28,8%
Авторські свідоцтва та патенти	31,8%	9%
Фахові публікації у зарубіжних виданнях, що входять до світових наукометричних баз даних	56,8%	35,2%
Контакти із зарубіжними колегами (досвід спільних проєктів)	16,6%	12,3%
Друга вища освіта	12,1%	15,53%
Задоволення від наукової роботи	89,8%	90,41%

Джерело: результати опитувань

Ми бачимо, що за основними показниками результативності наукової діяльності молоді, вчені КНУ подібні до НАН України, що свідчить про гарні традиції наукової діяльності в даному ЗВО. У 2016 р. були надані міжнародні гранти наступними організаціями та компаніями: Товариство ім. Гуго Обермайера, Науковий фонд SNF (Schweizerischer Nationalfonds), TEMPUS, MSCA-RISE – Marie Skłodowska-Curie Research and Innovation, Staff Exchange (RISE), HORIZON 2020, Фонд «Volkswagen Foundation», «Mitsubishi Corporation» та ін. [5, с. 10–18].

Впровадження наукових результатів

Окремого дослідження заслуговують два складні питання, а саме визнання світовою науковою спільнотою українських вчених та провадження їх наукових результатів. Перед розглядом даних із анкет молоді КНУ ми висловимо тезу про те, що хоча в Україні й були більш-менш збережені академічна наука та вища освіта, проте за останні десятиліття країна зазнала деіндустріалізації, і без високотехнологічних виробництв тріада “освіта-наука-промисловість” працює з великими складнощами. Нині, на жаль, молоді спеціалісти, випускники університетів, не можуть знайти робоче місце за фахом, а тому змушені влаштовуватися в інших сферах, або емігрувати за кордон, серед викладачів зменшується кількість людей із практичним досвідом передового виробництва, вони не можуть впроваджувати свої розробки і в кращому випадку, “експортують” технології.

Викладацька та наукова молодь КНУ, в своїй абсолютній більшості (>90%), бажає по-

**Які найбільш ефективні шляхи просування інформації про власні наукові дослідження та розробки.
Можливі декілька варіантів відповідей**

Шляхи просування	Загальний підрахунок, %	Техніко-природничка секція, %	Соціо-гуманітарна секція, %	Без аспірантів, %	Аспіранти, %
1	2	3	4	5	6
участь у конференціях та форумах	71,69%	72%	71,43%	73,91%	70,08%
публікації в журналах, виданнях навчальних закладів і НДІ	64,38%	76%	54,62%	58,7%	68,5%
соціальні мережі	45,66%	34%	55,46%	46,74%	44,88%
Інтернет - проекти наукової, соціальної, технічної тематики	43,84%	34%	52,1%	39,13%	47,24%
засоби масової інформації	33,79%	26%	40,34%	25%	40,16%
видання власних посібників, монографій, методичних матеріалів	29,22%	18%	38,66%	33,7%	25,98%
виставки, інвестиційні форуми	26,94%	27%	26,89%	19,57%	32,28%
конкурси наукових робіт, інноваційних проектів, соціальних ініціатив	25,57%	30%	21,85%	20,65%	29,13%
громадські слухання, круглі столи з представниками органів влади та реального сектора	18,72%	14%	22,69%	18,48%	18,9%
публікації у виданнях органів влади, підприємств реального сектора	12,33%	11%	13,45%	9,78%	14,17%

Джерело: результати опитувань

вного впровадження своїх наукових здобутків (причому більшість з них до комерціалізації включно), проте у порівнянні з даними 2014 р. ми бачимо, що зростає скепсис щодо можливостей комерціалізації. Молодь КНУ в 2016 р. не розглядає фактор комерціалізації як визначальний момент вибору наукової тематики.

Згідно опитування, респонденти КНУ вважають ефективними шляхами просування інформації про власні наукові дослідження та розробки: участь у наукових конференціях та фахові публікації. Соціогуманітарна секція трохи більше за середнє значення довіряє ЗМІ, Інтернет-проектам, соціальним мережам (тобто засобам комунікації) та виданню монографій і навчальних посібників, в той час як до конкурсів наукових робіт ставиться скептично. Опитані з техніко-природничої секції трохи більше довіряють конкурсам молодіжних наукових проектів як способу просування результатів своїх досліджень та реалізації їх в житті. На жаль, респонденти висловили песимізм (особливо техніко-природничка секція) щодо можливостей діалогу з владою та бізнес-середовищем.

В цілому, судячи з показників 2014 р., ситуація не змінилась: конференції та фахові публікації (тобто презентація результатів у науковому середовищі, а не практичне впровадження) на думку респондентів залишаються найбільш ефективними шляхами просування інформації про їх наукові досягнення [4, с. 9].

Вважаємо, що описана вище ситуація є результатом не тільки кризового стану економіки та мізерного фінансування освіти й науки в Україні, а й недоліків у законодавстві [7]. Так, у 2016 р. в КНУ було проведено 65 конференцій, з них 43 – міжнародні, з них лише 15 міжнародних та 3 всеукраїнських отримали бюджетне фінансування [5, с. 206]. В Німеччині ж питання фінансування наукових конференцій та мобільності для молоді не стоїть так гостро [8]. Деіндустріалізація, відсутність необхідної інфраструктури та недостатнє фінансування освіти та науки в Україні знижують надію на практичне впровадження наукових результатів, респонденти обмежуються інформаційним рівнем.

Проаналізувавши рівень задоволеності респондентів КНУ, значна частина респондентів КНУ вважає, що їх педагогічне навантаження потрібно зменшити, тільки в соціогуманітарній секції більш-менш задоволені – 41%. В техніко-природничій секції меншість задоволена своїм педагогічним навантаженням, в соціогуманітарній – менше половини. На відміну від інших опитаних, аспіранти, навпаки, хотіли б мати більше викладацьких годин і вважають, що їх педагогічне навантаження недостатнє.

В Європі єдиного стандарту педагогічного навантаження у вищій освіті немає (в кожній країні свої норми), проте в цілому менша

кількість занять на тиждень дозволяє європейським викладачам більш часу займатися наукою, ніж українським викладачам.

В якості узагальнення автори дослідження рекомендують зробити політику педагогічного навантаження у ЗВО більш гнучкою, як для співробітників, так і для аспірантів і докторантів. Наприклад, надати можливість аспірантам, докторантам та науковцям за конкурсною системою прочитати одну або декілька оплачуваних лекцій, що пов'язані з їх науковими дослідженням, а студентам надати право не тільки обирати додаткові лекції, а й оцінювати їх якість, адже це дозволить створити більшу конкуренцію між викладачами та покращити якість подачі матеріалу.

Грантова активність, фахові публікації в іноземних виданнях та академічна мобільність

У зв'язку зі скороченням фінансування наукової сфери в Україні та загостренням соціально-економічної ситуації, для українських вчених стрімко зростає важливість отримання іноземних грантів та участь у спільних наукових проєктах, саме тому підвищується актуальність дослідження причин, які заважають або стримують молодих науковців подавати відповідні запити. Як відомо, основними мотивами отримання іноземних грантів та участь в міжнародних проєктах для молодих

вчених є не тільки можливість заробити додаткові кошти до низької заробітної плати, а й нагода провести експериментальну частину на сучасному обладнанні, якого, на жаль, немає в нашій державі – тобто фактично питання професійної реалізації. Важливим фактором спонукання є визнання українських відкриттів / розробок світовою науковою спільнотою.

Також зрозуміло, що для написання якісних статей для світових наукових видань та оформлення запитів вчені потребують навичок фахової англійської мови. Відзначимо, що респонденти КНУ засвідчили високий рівень володіння іноземними мовами, який є вищим ніж у НАН України (табл.3).

Другою причиною, яка стримує молодих вчених, є відсутність досвіду подачі запитів на гранти. Так, відповідний досвід має трохи менше третини опитаних, а абсолютна більшість опитаних вважає, що університет повинен мати власні грантові програми (табл.4). У 2014 р. на питання про власні грантові програми КНУ респонденти були ще більш одностайні. Вірогідно різке погіршення соціально-економічної ситуації в країні, а відтак відсутність вільних коштів у освітніх та наукових установах України, трохи вплинуло на сприйняття цієї тези, проте вона залишається популярною.

Щодо ступеня прозорості експертної оцінки грантів в Україні, у 2014 р. респонденти

Таблиця 3

Рівень володіння англійською мовою (2016)

Респонденти		Англійська мова (початковий рівень)	Англійська мова (середній рівень)	Англійська мова (відмінний рівень)	Задовільне володіння іншими іноземними мовами (окрім англ. та рос.)
1		2	3	4	5
КНУ	Загальний підрахунок	11%	48%	41%	47%
	Техніко-природничка секція	13%	56%	30%	35%
	Соціогуманітарна секція	8%	41%	50%	56%
НАН України		22,3%	54,1%	22,1%	38,3%

Джерело: результати опитувань

Таблиця 4

Показники з грантової активності респондентів КНУ за 2016 р.

Вибірки з	Досвід подання запитів на гранти	Оцінка ступеня прозорості експертної оцінки на гранти в Україні: від 1 (непрозора) до 10 (повністю прозора)	Бажання грантової системи в КНУ
1	2	3	4
Загальний підрахунок	28,77%	4,7	80%
Техніко-природничка секція	29%	4,2	78%
Соціогуманітарна секція	28,57%	4,9	82%
КНУ 2014	31%	4–5	87%

Джерело: результати опитувань

КНУ дали середню оцінку в 4–5 із 10, а вже у 2016 р. середня загальна оцінка прозорості дорівнювала 4,7 [4, с.15]. Така оцінка є середньо-песимістичною по Університету. Як видно з рис. 1. техніко-природничка секція взагалі вважає, що розгляд запитів на гранти є переважно непрозорим.

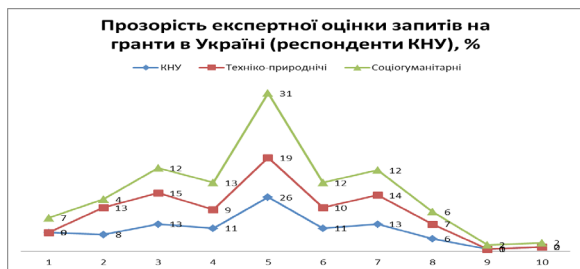

Рис. 1 Прозорість експертної оцінки запитів на гранти в Україні (КНУ)
Джерело: результати опитувань

Одне із важливих запитань анкети стосувалося бар'єрів, які заважають респондентам подавати запити на іноземні гранти. На жаль, як серед академічних вчених, так і у молодих викладачів абсолютна більшість (від 92%) вважає, що такі бар'єри нині існують (табл.5).

При аналізі проблеми грантової активності, перш за все, варто зазначити, що в науково-освітній спільноті України існують два різні способи подачі запитів на гранти: адміністративний та самостійний. Перший передбачає, що наукова установа подає від свого імені пакет документів на отримання гранту, хоча підготовкою проектної заявки, як правило займається група дослідників, в свою чергу – другий спосіб передбачає групу дослідників, які презентують свою ідею наукового проекту

грантодавцю самостійно «з» або «без» відома керівництвом своєї наукової установи. Парадоксом є те, що вищеописані способи практично взаємовиключають один одного.

Нами встановлено, що, адміністративний спосіб подачі грантів, на сьогоднішній день, є більш поширеним серед вітчизняних вишів, адже він дозволяє зменшити ризики грантодавця та збільшити відповідальність виконавців за використання коштів на дослідження. Так, для того, щоб отримати необхідне рішення-рекомендацію ЗВО на проектну заявку, науковець чи група науковців зобов'язані пройти всі «шаблі влади» наукової установи, а саме: кафедра - підрозділ (інститут/факультет) – вчена рада підрозділу – Вчена рада Університету. Це характерно як для українських конкурсів, так і для іноземних.

Результати проведених у 2014 р. та 2016 р. опитувань показали, що серед вчених існує інформаційний бар'єр щодо подачі заявок на гранти, зокрема низький рівень інформування про існуючі гранти, оголошені конкурси, умови подачі проектної заявки та розмір грантової підтримки [4, с. 10]. Причому, найбільше від нестачі якісної інформації потерпає техніко-природничка секція (на думку респондентів) (табл.7).

Відмітимо й той факт, що в Університеті діє та активно працює Національний контактний пункт програми «Горизонт 2020» (за напрямком «Дії Марії Склодовської-Кюрі для розвитку навичок, навчання та кар'єри»), який щомісяця проводить інформаційні дні по підрозділам, семінари та тренінги [5, с. 202; 9].

Іншою перешкодою, яка виникає при подачі проектних заявок, респонденти визначили мовні бар'єри. Проте, у порівнянні з колегами з НАН України, респонденти КНУ (а особливо

Таблиця 5

Причини, які заважають подавати запити на отримання іноземних гранти (2016 р.)

Причини	КНУ			НАН України
	Загальний підрахунок	Техніко-природничка секція	Соціогуманітарна секція	
нічого не заважає	6,39	8	2,74	5,5
відсутність інформації про гранти	39,73	48	32,77	42,9
економічні причини	30,14	26	33,61	35,1
нема консультанта /помічника	37,44	42	33,61	47,8
мовний бар'єр	16,89	20	14,29	23,8
культурний, психологічний бар'єр	21,92	28	16,81	12,9
Інше (бюрократія, нема часу, брак досвіду і т.п.)	14,61	.*	.*	10,7

* інформація відсутня

соціогуманітарна секція), мають менше проблем з використанням іноземної мови. Так, незважаючи на те, що цей показник, нижчий ніж у 2014 р. на 6,11%, ми, враховуючи зростаючі за останні роки вимоги до оформлення грантів англійською мовою, робимо висновок про ефективну політику з мовної підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в КНУ.

Щодо економічного бар'єру в 30,14% в 2016 р. та "відсутність фінансування" 51% у 2014 р., то виникла певна складність в коментуванні таких схожих, проте різних у формулюванні відповідей за різні роки. Очевидно, економічний бар'єр існує, а відсутність фінансування відряджень на конференції в інші країни або виконання спільного міжнародного проекту (дорожні витрати / оплата проживання й харчування) суттєво впливають на активізацію грантового пошуку молодими вченими. Автори статті вважають, що саме ці перепони, серед вище названих, є домінуючими, адже найняти перекладача, юриста, організувати відрядження в іншу країну на конференцію, провести «живі» переговори (b2b meetings) з потенційними партнерами майбутніх проектів можна лише при наявності коштів та відповідного фінансування.

Дотичним до питання проблем грантової активності наукової молоді є дискурс щодо перешкод, що виникають при подачі статей у престижні світові наукові видання, які входять до наукометричних баз даних (наприклад, Scopus та Web of Science). Так, щоб взяти участь у конкурсі на грант, в заявці необхідно вказати перелік фахових публікацій необхідного рівня. Якісні публікації, в журналах, що входять до наукометричних баз та є відомими у науковому світі, дають можливість знайти потенційних партнерів для роботи над спільними міжнародними проектами. Підготовка та публікація наукових статей також являється невід'ємною складовою освітньо-наукової програми аспірантів і наукової діяльності докторантів. Так, до опублікованих праць, які відображають основні наукові ре-

зультати дисертації, з відповідної галузі науки належать: монографії; посібники (для дисертацій з педагогічних наук); статті у наукових, зокрема електронних, фахових виданнях України; статті у наукових періодичних виданнях інших держав [10–12] (табл.6).

Для порівняння, у Республіці Білорусь для здобуття доктора наук у природничій чи технічній галузі необхідно опублікувати щонайменше 25 статей або 18 статей і монографію [13].

Респонденти виділили економічний фактор, як основний серед причин, що заважають подавати фахові статті до престижних зарубіжних видань, тобто загалом 45,2%. Дане питання було поставлене в кінці анкети у відкритому форматі, щоб надати можливість респондентам максимально вільно висловитись.

Відповідаючи на питання "Які причини заважають Вам подавати статті у зарубіжні видання, що входять до наукометричних баз даних (наприклад, SCOPUS, Web of Science)" опитані зазначили, що витрати на публікацію в іноземному журналі і до 2014 р. вважались досить великими, а після падіння курсу гривні стали практично нереальними для вітчизняних працівників освітянського та наукового секторів. Значна кількість респондентів написали "Стипендії/заробітної плати не вистачає на одну статтю" (30,6%). Звичайно, необхідно зазначити, що не всі іноземні публікації є платними, у певних випадках для ряду країн, до яких належать Україна, передбачені знижки, навіть до 100%, проте це, скоріше, стосується журналів фізико-математичних, технічних та природничих наук, безкоштовні іноземні публікації для соціогуманітарної секції менш доступні.

Другим важливим фактором, що перешкоджає публікаційній активності молодих науковців – недостатній науковий рівень проведених досліджень за самооцінкою респондентів і він, насправді, об'єднує відповіді 4, 5, 9 (нестачу обладнання ми відносимо як до економічного, так і до наукового бар'єрів) – 16,9%.

Таблиця 6

Вимоги щодо кількості публікацій (статті, патенти) на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук

Вимоги щодо кількості публікацій (статті, патенти)	Ступінь	
	Кандидат наук/ PhD	Доктор наук
Необхідна кількість публікацій у наукових фахових виданнях, причому 1 стаття на 1 номер/випуск журналу	5 / 1* / 1**	20 / 4* / 5**
Максимальна кількість (замість фахових статей) патентів на винахід (авторських свідоцтв), які пройшли кваліфікаційну експертизу і безпосередньо стосуються наукових результатів дисертації (для природничих/технічних наук)	1	3

* з них дозволена кількість публікацій в електронних наукових фахових виданнях

** з них у наукових періодичних виданнях інших держав (або видань України), які включені до міжнародних наукометричних баз з напрямку, з якого підготовлено дисертацію

Показники зі службових відряджень КНУ та НАН України (2016 р.)

Показник	НАНУ	НАНУ Аспіранти	КНУ (без асп.)	КНУ аспіранти
1	2	3	5	6
викладацька діяльність	0%	0%	6,52 %	0,79 %
Стажування	19,9%	12,4%	36,96 %	12,6 %
Контракт	9%	3,1%	4,35 %	1,57 %
участь у міжнародних семінарах, конференціях тощо	41,8%	20,6%	58,7 %	22,83 %
Ні	47,5%	72,2%	38,04 %	69,29 %

Джерело: результати опитувань

Щодо мовного бар'єру, то респонденти вказували його приблизно у 2 рази менше, ніж щодо грантової активності.

Нестача часу у молодих викладачів (бажання зменшити педагогічне навантаження з та їх сумніви щодо доцільності написання іноземної статті, а потім 1–1,5 року очікування результату рецензії зовнішніх експертів (зі сумнівами щодо виходу) слід теж взяти до уваги.

Деякі респондентів пропонували, якщо і не компенсувати вартість публікації, то принаймні зараховувати на офіційному рівні іноземні статті (а особливо по завершенню спільних міжнародних проєктів) у престижних світових журналах (наприклад, "Nature") як 10–15 у вітчизняних.

Отже, для подолання перешкод, які заважають подавати проєктні заявки на отримання грантів та публікувати статі у міжнародних фахових журналах, слід зосередитись на усуненні таких бар'єрів, як: економічний (можна частково компенсувати організаційними зусиллями, розвиваючи міжнародне співробітництво), інформаційне забезпечення, юридичне консультування та супроводження заявок.

Міжнародне співробітництво

Питання міжнародних зв'язків та академічної мобільності особливо актуальні для наукової молоді, яка шукає шляхи професійної реалізації, підвищення кваліфікації та відкрита до розвитку професійних контактів. Нами було порівняно оцінку респондентами власних комунікацій з їх зарубіжними колегами і таким чином включеності в міжнародний науковий простір.

На нашу думку, головна відмінність українських вчених (а також їх колег з СНД) від європейських полягає у рівні їх академічної мобільності. Безліч програм, як всередині Європи, так і за її межами, що діють в рамках європейського обміну, розширює можливості такої мобільності, а передбачені цільові кошти, що надаються молодим європейським ученим у формі грантів та спеціалізованих стипендій (виплачуються на прозорій основі), дозволяють їм активно включитися в міжнародні професійні спільноти, бра-

ти участь в міжнародних форумах, набувати досвіду роботи в міжнародних науково-дослідних і навчальних центрах.

У нашій країні важливість розвитку академічної мобільності підкреслюється (особливо як євроінтеграційний фактор), в КНУ серед завдань закладено її розвиток. Відділ академічної мобільності КНУ функціонує як координаційна та консультативна структура. Його діяльність охоплює: пошук програм і грантів, навчання; стажування, у тому числі мовне; проходження навчальної і виробничої практик; проведення наукових досліджень; наукове стажування; та підвищення кваліфікації [14; 5, с. 317; 15]. Проте охоплення незначної кількості учасників є основною нашою проблемою.

Встановлено, що для науковців академічної сфери найголовнішими показниками є можливість проводити спільні наукові дослідження й комерціалізувати наукові здобутки, і тільки після цього їх цікавить можливість підвищення власної кваліфікації та викладання іноземним студентам. Для викладачів, навпаки, важливішим є можливість навчитись та навчати в іншій країні.

Результатами опитувань це підтвердили: у респондентів НАН України більше досвіду у контрактах, а респонденти КНУ мають вищі показники зі стажування, участі у закордонних наукових заходах та досвід викладацької діяльності. В цілому респонденти КНУ показали більш високий показник службових відряджень за кордон.

Інформація про джерела фінансування поїздок на конференції представлена в табл. 8.

Слід відмітити позитивне (майже удвічі) зростання джерела фінансування поїздок від приймаючої сторони (у аспірантів, як менш досвідчених цей показник природно менший), це свідчить про ефективність роботи відділу академічної мобільності КНУ.

Зміна показників 2014 р. та 2016 р. дає можливість припустити, що зросла сама інтенсивність участі науковців у міжнародних конференціях, або, інакше кажучи, рівень ака-

Джерела фінансування поїздок на конференції (можливі декілька відповідей)

Джерело	КНУ				
	Загальний підрахунок (2016)	Техніко-природничча секція	Соціо-гуманітарна секція	аспіранти	Загальний підрахунок (2014)
за рахунок коштів приймаючої сторони	28,77 %	27%	30,25%	22,05%	16%
за рахунок участі у наукових проєктах	12,33%	16%	9,24%	6,3%	7%
за рахунок коштів університету	6,39%	7%	5,88%	6,3%	5%
за рахунок особистих коштів	87,21%	85%	89,08 %	87,4%	79%

демічної мобільності стрімко підвищується в світі та в Україні. Проте, нині, в нашій країні дедалі частіше стає нормою оформлення відпустки під час поїздки на міжнародну конференцію, і це, в свою чергу означає для науковців втрату частини своєї заробітної плати на період закордонного відрадженьня.

Кар'єрні наміри молоді КНУ

Прогнозні оцінки еволюції вікової структури та чисельності дослідників в Україні, проведени О. С. Поповичем, показують, що в найближчі десять років (до 2025 р.) для стабілізації кадрової ситуації та зупинення деградації науки, необхідно впровадити та реалізувати цілеспрямовані заходи по закріпленню молодих та середнього віку вчених в академічній сфері [2, с. 57]. Даний висновок в меншій мірі стосується сфери ЗВО, в якій викладацька молодь відчуває себе більш впевнено.

Так, за результатами проведеного опитування близько 80% респондентів КНУ хотіли б залишитися працювати в рідній Країні [5, с. 18]. Відмітимо, що показники техніко-природничої секції КНУ менш оптимістичні, враховуючі існуючі складнощі з науковим обладнанням, наявністю лабораторій, реквізитів для проведення дослідів. Зауважимо, що молоді викладачі, які бажають працювати в комерційних структурах, не обов'язково залишать викладацьку діяльність, тому для ЗВО цей показник можна розглядати скоріше як позитивний.

Загальний огляд проблем КНУ

У дослідженні 2014 р. якісним методом було виділено наступні категорії проблем: побутові, кадрове забезпечення, факультетські, адміністративні та проблеми, що стосуються науки. Наприклад, адміністративні проблеми включали в себе: існування підрозділів, що дублюють роботу один одного; бюрократія; відсутність єдиної інформаційної служби; електронного документообігу; ускладнена процедура оформлення відраджень та прийому іноземних колег, відсутність на них фінансування. Кадрові проблеми полягали, перш за все, у непрозорості конкурсу на зайняття посад [3, с. 20–21].

Аналізуючи відповіді на питання: "Які проблеми, на Ваш погляд, існують в КНУ ім.

Тараса Шевченка?" (2016 р.), ми бачимо, що проблеми фінансування наукової діяльності, бюрократія та оновлення навчальних дисциплін були виділені респондентами як основні в КНУ. Серед позитивних показників ми виділяємо те, що молоді викладачі та вчені КНУ менш схильються до думки про реформування закладу (50,2%) на відміну від НАН України (87,5%).

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. За основними напрямками, що розглядалися в дослідженні (наукові результати, публікаційна та грантова активність, міжнародна мобільність) показники щодо молодих учених КНУ знаходяться на рівні відповідних показників молодих учених з НАН України.

2. Ефективними шляхами просування інформації про власні наукові дослідження та розробки, респонденти КНУ вважають, участь у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, фахові публікації. Іншим можливостям (діалог зі ЗМІ, владою і суспільством тощо) довіряють менше.

3. Близько три чверті респондентів КНУ вважає, що існують бар'єри для публікацій в світових провідних наукових журналах. Виділено економічний фактор як домінуючий, а також брак часу на написання і складність оформлення статей іноземною мовою.

4. Абсолютна більшість респондентів КНУ вважає, що існують бар'єри, які заважають подати запити на отримання іноземних грантів. Переважна більшість респондентів має аналогічну думку щодо публікаційної активності в світі. Виділено економічний фактор як основну причину складностей. Щодо прозорості оцінки заявок на гранти на конкурсах в Україні, то погляди скоріше песимістичні (більшою мірою техніко-природничча секція), а ніж середні, у порівнянні з даними за 2014 р. Респонденти бажають розширення грантової системи, включаючи внутрішні гранти в КНУ.

5. В якості рекомендації автори дослідження висловлюють тезу про введення спеціальної посади в установі щодо юридичного та організаційного (project manager) супроводження запитів на відкриття грантів, залишаючи для учених-виконавців лише наукову його частину.

6. Автори дослідження рекомендують зорити політику педагогічного навантаження у ЗВО більш гнучкою, як для співробітників, так і для аспірантів і докторантів, відповідно до показників європейських країн, що дозволить більше часу присвячувати науковим дослідженням. Наприклад, надати можливість для аспірантів, докторантів та науковців прочитати за конкурсною системою одну або дві оплачувані лекції, що пов'язані з їх науковими результатами. А студенти отримали б право обирати додаткові лекції та оцінювати якість навчального процесу. Систему моніторингу відвідування та оцінки якості занять можна організувати на базі електронних карток та університетського сайту, щоб не збільшувати паперову роботу науково-педагогічних працівників. Відповідно студенти будуть мати інформацію з відвідувань занять на протязі семестру, а викладачі – рейтинги від студентів та можливо вільних слухачів, які є нормою у європейських ЗВО.

7. Респонденти КНУ мають найкращі показники серед досліджуваних установ з наукової мобільності. Проте більшість вказала, що змушені були оплачувати службові відрядження за власні кошти, що обмежує міжнародну мобільність. Позитивним фактором зростання показника оплати приймаючою стороною (майже вдвічі) та за кошти проектів у КНУ, що свідчить про активну роботу відділу з наукової мобільності в організації тревел-грантів для молодих учених.

8. Викладацька і наукова молодь КНУ бажає в абсолютній більшості (79,45% за 2016 р. аналогічно в 2014 р.) працювати в рідному університеті в майбутньому, що свідчить про високу мотивацію, рівень досягнень і престиж КНУ. Показники соціо-гуманітарної секції вищі, ніж техніко-природничої, оскільки менше проблем з науковим обладнанням.

Список використаних джерел

1. Малицький Б. А. Формирование возрастной структуры научных кадров на основе метода фазового баланса. – Киев: ИК АН УССР, 1979, – 28 с. – АН УССР, Ин-т кибернетики; Препринт – 79–68.

2. Добров Г. М., Тонкаль В. Е., Савельев А. А., Малицький Б. А. 1987. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность. Київ: Наукова думка.

3. Жабін С. О., Толстанова Г. М., Казьміна О. П., Харіна О. О. Системний аналіз соціального стану та наукової діяльності молодих викладачів КНУ ім. Тараса Шевченка у 2016 році: динаміка та порівняння. Частина 1. Соціально-економічний стан.

4. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Актуальні проблеми молодих науковців КНУ ім. Тараса Шевченка» [Електронний ресурс] / Рада молодих вчених Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL (дата звернення: 29.10.2017): http://www.chem.univ.kiev.ua/upload/ysc_actual_problems_results.pdf.

5. Науково-дослідницька робота у Київському національному університеті ім. Тараса Шевчен-

ка: підсумки за 2016 р і завдання на 2017 р. – під заг. ред. і керів. В. С. Мартинюка, Г. М. Толстанової. URL: http://science.univ.kiev.ua/research/report/ZVIT_SCIENCE_2016.pdf

6. Katarina Prpić The Publication Productivity of Young Scientists: An Empirical Study / Scientometrics. November 2000, Volume 49, Issue 3, pp 453–490 URL: (дата звернення: 01.11.2017) <https://link.springer.com/article/10.1023/A%3A1010541707878>

7. Постанова Кабінету міністрів України «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» від 1 березня 2014 р. № 65 URL (дата звернення: 01.11.2017): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-p>

8. В Германии состоялся круглый стол по проблемам молодых ученых / Совет молодых ученых РАН. URL: (дата звернення: 29.10.2017) <http://www.yras.ru/activity/scientific-conferences/3-cebit2010.html>

9. Національний контактний пункт Київського національного університету ім. Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / – URL: <http://nkp.univ.kiev.ua/> (дата звернення: 20.06.2017).

10. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах): постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу (дата звернення: 29.10.2017): <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF>.

11. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів: постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу (дата звернення: 29.10.2017): <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF>.

12. Вимоги до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук: Наказ МОНмолодьспорт України від 17.10.2012 № 1112 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу (дата звернення: 29.10.2017): <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1852-12>

13. Положение о присуждении ученых степеней и присвоении ученых званий в Республике Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь 17.11.2004 №560.

14. Здіорук С. І., Богачевська І. В. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Аналітична записка [Електронний ресурс] / С. І. Здіорук, І. В. Богачевська. URL (дата звернення: 29.10.2017): <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>

15. Відділ академічної мобільності КНУ ім. Тараса Шевченка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://mobility.univ.kiev.ua/?page_id=2&lang=uk (дата звернення: 31.01.2018)

References

1. Malitsky B. A. Formation of the age structure of scientific personnel on the basis of the phase balance method. – Kiev: The Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1979, – 28 p. – Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Institute of Cybernetics; Preprint–79–68. [in Russian].

2. Dobrov G. M., Tonkal V. E., Saveliev A. A. Scientific and technical potential: structure, dynamics, efficiency. Kyiv: Scientific Thought, 1987 [in Russian].

3. Zhabin S. O., Tolstanova G. M., Kazmina E. P., Kharina O. O. Analysis of socioeconomic condition of young scientists and lecturers from Taras Shevchenko National University of Kyiv in 2016: dynamics and comparison

4. Report on the results of the sociological study “Relevant Problems of Young Scientists at Taras Shevchenko National University” [Electronic resource] / Council of Young Scientists of Taras Shevchenko National University of Kyiv. URL: http://www.chem.univ.kiev.ua/upload/ysc_actual_problems_results.pdf.

5. Research work at Taras Shevchenko National University of Kyiv: results for 2017 and tasks for 2018 – V. S. Martynyuk, G. M. Tolstanova URL: http://science.univ.kiev.ua/upload/ZVIT_SCIENCE_2017_fin.pdf

6. Katarina Prpić The Publication Productivity of Young Scientists: An Empirical Study / Scientometrics. November 2000, Volume 49, Issue 3, pp 453–490 URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A%3A1010541707878>

7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On saving state funds and preventing budget losses” of March 1, 2014, No. 65 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-п> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian]

8. A roundtable on problems of young scientists was held in Germany / The Council of Young Scientists of the RAS. 24.03.10 URL: <http://www.yras.ru/activity/scientific-conferences/3-cebit2010.html>

9. National contact point of Taras Shevchenko National University of Kyiv [Electronic resource]. – URL: <http://nkp.univ.kiev.ua/>.

10. On Approval of the Procedure for Preparing Graduates of Higher Education for Doctor of Philosophy and Doctor of Science in Higher Educational Institutions (Scientific Institutions): Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 23, 2016 No. 261 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF>.

11. On Approval of the Procedure for awarding academic degrees: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 24, 2013 No. 567 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF>.

12. Requirements for a published monograph submitted for the degree of a doctor and a candidate of sciences: The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine for the Development of Youth of the Sea of November 17, 2012 No. 1112 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1852-12>.

13. Regulation on the awarding of academic degrees and assignment of academic titles in the Republic of Belarus: Decree of the President of the Republic of Belarus dated November 17, 2004 No. 560 [In Russian]

14. Zdioruk S. I., Bogachevskaya I. V. Academic Mobility as a Factor of Ukraine’s Integration into the World Scientific and Educational Space. Analytical note [Electronic resource] / S. I. Zdioruk, I. V. Bogachevskaya. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>.

15. Academic Mobility Department of Kyiv Taras Shevchenko National University URL: http://mobility.univ.kiev.ua/?page_id=2&lang=en.a